

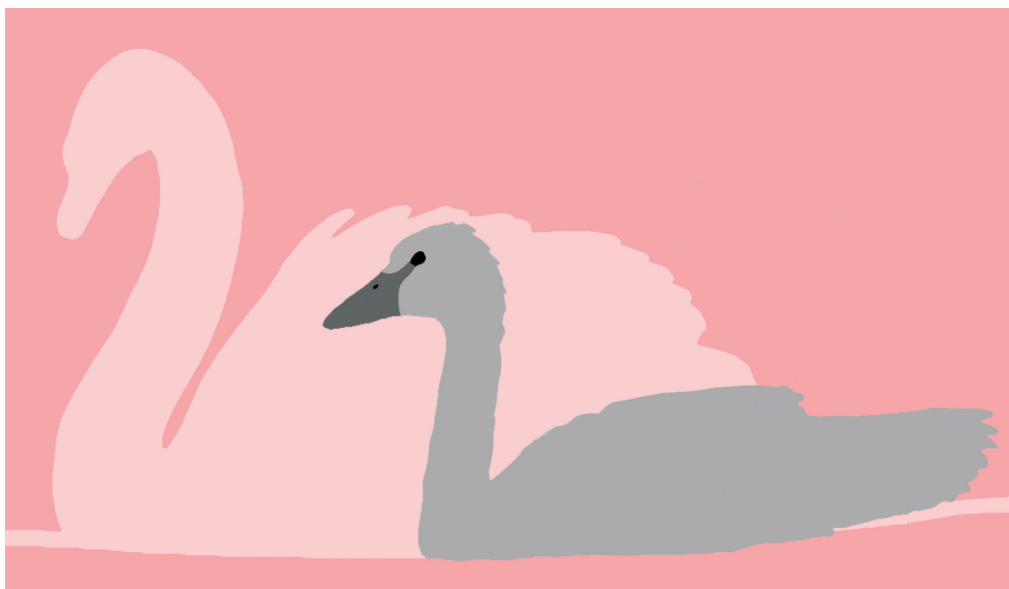
SPROG- KRÆSEN

Nyt fra
Den Danske
Sprogkreds 6

2. marts
2020

Den Danske Sprogkreds præsenterer to nye sprogpriser:

Svanen og Ællingen

I et forsøg på at sætte endnu mere fokus på dansk sprog og sprogpolitik har Den Danske Sprogkreds indledt et samarbejde med Kulturcentret på Assistens kirkegård, hvor bl.a. H.C. Andersen ligger begravet.

Med inspiration fra Svenska Språkförsvaret og Verein Deutsche Sprache har vi etableret to forskellige priser: en for en forbilledlig indsats og en for en fin sproglig indsats, som dog rummer mulighed for forbedringer.

Svanepriisen går til dansklæreren, forfatteren og organisatoren Jens Raahauge og Ællingepriisen går til Martin Kristiansen, som gør et flot stykke arbejde for at forbedre det danske sprog i Danmarks Radio.

Prisfesten finder sted på H.C. Andersens fødselsdag den 2. april. Læs mere inde i bladet.

SPROG- KRÆSEN

udgives af Den Danske Sprogkreds på
Forlaget Bostrup

Ansvarshavende redaktør: Lise Bostrup
Layout: Martin Sand Pævatalu
Korrektur: Lene Lund

Den Danske Sprogkreds' bestyrelsesmedlemmer

Lise Bostrup (formand og redaktør), Lone
Rytzel (næstformand), Ingelise Hallengren,
Annelise Jarvis Hansen, Charley Sofia Jørn,
Jan Aage Rasmussen, Rainer Verhoeven
Suppleanter: Irina Bjørnø, Dan Høllum.

Kontakt Lise Bostrup

Herlufsholmvej 11,
2720 Vanløse
DenDanskeSprogkreds@gmail.com
Tlf. 38 74 36 00 / 26 71 78 37

Kontingent

250 kr. pr. år inkl. årets udgivelser og entré
til Sprogkredsens arrangementer.
Nordea 2128 0714426052

Abonnement på Sprogkræsen

Sprogkræsen udkommer 4 gange pr. år.
Papirudgave: 300 kr. pr. år ekskl. porto
Elektroniske udgave: 300 kr. pr. år.
ISSN 25967347

Medlemskab af Den Danske Sprogkreds

250 kr. pr. år.

**www.DenDanskeSprogkreds.dk / Facebook: Den Danske Sprogkreds
[folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds](https://www.facebook.com/folkeskolen.dk/blogs/den-danske-sprogkreds)**

Indhold

Sprogkredsens sprogpriser

Sprogkredsens første svane hedder Jenss. 4

Sprogkredsens første ælling hedder Martins. 5

Siden sidsts. 7

Anmeldelser

Lise Bostrup: *Feministisk lingvistik*s. 10

Sprogpolitik

Niels Broen: *Begrebssprækker og sorte huller*s. 15

Tema

Det rene pip, faste vendinger om fugle

Martin Palsmar: *Det danske sprog er fuld af ugler*s. 20

Lise Bostrup: *At skyde papegøjen*s. 22

Poul Sørensen og Lise Bostrup: *Logik for perlehøns og kalkuner*s. 24

Er du sprogkræsen?

Poul Sørensen: *Lærerseminariernes tid er forbi*s. 26

Lise Bostrup: *Bøjning af substantiver på -ium, en kilde til stor forvirring*s. 28

Quiz for kendere af det danske sprogs. 30

Lise Bostrup: *Dufte eller lugte, duft eller lugt?*s. 31

Den Danske Sprogkreds' program marts - august 2020s. 32

Sprogkredsens sprogpriser

På H.C. Andersens fødselsdag den 2. april kl. 19 holder Den Danske Sprogkreds sin første prisfest. Sprogkredsen har ikke bare indstiftet én, men hele to priser: *Svanen* og *Ællingen*. Prisfesten foregår i Kulturkapellet på Assistens kirkegård, Kapelvej 4, 2200 København N.

Der vil blive holdt taler om det danske sprog, udskænket champagne og budt på lidt godt at spise.

Henrik Palsmar og sangere fra koret Volvox vil lægge op til fælles-sang.

Årets modtager af svaneprisen er Jens Raahauge, og modtageren af ællingeprisen er Martin Kristiansen, sprogredaktør i Danmarks Radio.

Vi åbner prisfesten kl. 19, men kl. 18.30 er det muligt at besøge H.C. Andersens grav med en af Kulturcentrets medarbejdere.

Alle medlemmer og venner af Sprogkredsen er velkomne, men det er nødvendigt at tilmelde sig senest den 16. marts til DenDanskeSprogkreds@gmail.com.

Sprogkredsens første svane hedder Jens

Af Lise Bostrup

Jens Raahauge modtager den 2.4. som den første Den Danske Sprogkreds' Svanepreis.

Sprogkredsen har til formål at sætte fokus på det danske sprog og gøre en indsats for at udvikle det i en positiv retning som et sprog, der kan dække hele det danske samfund.

Jens Raahauge har gennem et langt liv gjort en stor indsats for vores sprog som dansklærer, som organisator, lærebogsforfatter og debattør.

Jens Raahauge er aldrig hoppet med på den modebølge, der kræver, at alt skal udtrykkes på en uskøn blanding af engelske buzzwords og danske fyldord. Hans tekster er præget af en ligefrem, ukrukket og direkte form, der får os til at fornemme et stort personligt engagement i de sager, han involverer sig i.

Det er nemt at følge Jens Raahauge, for cirka hver uge skriver han en klumme til Folkeskolen.dk, hvor han giver udtryk for sine holdninger til skolepolitik og meget ofte også til det danske sprog, som han anser for at være samfundets fundament.

Raahauge har også bidraget med en artikel om Jørn Lunds bøger i Sprogkræsen nr. 2, og han har bidraget med hele tre sangtekster i Sprogkredsens sangbog *Sange om det danske sprog*, som vi udgav i 2018. Titlerne er ganske sigende for Jens Raahauges holdning: *En lille grammatiksang*, *Det danske sprog er hjertesprog* og *Sprog er mer end viden* 2018. Alle sangteksterne var skrevet i 2018. Nogle af disse sange vil vi synge til pris-festen.

Sprogkredsens Sange om det danske sprog indeholder 4 dejlige sange af Jens Raahauge, og Dansklærerforeningen udgav i anledning af Jens Raahauges 70 års-fødselsdag i 2019 et festskrift med en buket af artikler, der formidler danskfagets mange aspekter.

Sprogkredsens første ælling hedder Martin

Danmarks Radios første sprogredaktør på fuld tid får Den Danske Sprogkreds' første ællingpris for sit store arbejde med at forbedre dansk mediesprog. Martin Kristiansen er her fotograferet på sin arbejdsplads med den sprogmanual til sproget i Danmarks Radio, som han udarbejdede sammen med Thomas Thurah i 2018.

Af Dan Høllum

Martin Kristiansen, modtageren af Den Danske Sprogkreds' første Ællingpris, er en erfaren mand. Han er uddannet operasanger, har studeret ved Litteraturvidenskabeligt Institut på Københavns Universitet og har siden 2005 haft en række journalistiske opgaver i Danmarks Radio.

Håndplukket til jobbet som sprogredaktør

I 2008 blev han i en alder af 38 år håndplukket til at være Danmarks Radios første sprogredaktør på fuld tid. DR modtager mange henvendelser, heriblandt mange klager om sproget i udsendelserne, og DR's ledelse ville have en sprogpolitik og en person, der kunne stå på mål for den.

Åben sprogpolitik

Martin Kristiansen har ikke ligget på den lade side. Hans mest markante sproglige satsning er oprettelsen af hjemmesiden *Sprogpolitik* på dr.dk i 2018. Den har fire indgange: *Sprogpolitik* (allerede affattet i 2009), *Stilguide*, *Tendensord* og *Sprogklummen*. Stilguide og Tendensord udgør tilsammen hele 185 sider.

Hjemmesiden er først og fremmest et redskab udarbejdet til glæde for husets journalister, men den anerkender også DR's sproglige ansvar over for sit publikum. *Det er nemlig oplagt, at sproget i nyhedsstrømmen har en afsmittende effekt på kryds og tværs*, som Martin Kristiansen skriver i Sprogklummen.

En maggiterning

Afsnittet *Sprogpolitik*s indhold kogt ned til en maggiterning: DR skal anvende et klart og forståeligt, varieret, objektivt og korrekt sprog, dyrke det nordiske, såvel som det europæiske sprogfællesskab, litteraturen og børnesproget og i øvrigt indgå i en dialog om dansk sprog med brugerne ... så det lyder jo nemt nok.

Om det danske sprog hedder det bl.a.: *DR skal afspejle det sprog, der tales i det omkringliggende samfund med dets dialekter, sociolekter, accent osv., det vil sige det danske sprog i hele dets mangfoldighed. Alt sammen under hensyn til den almene forståelighed.*

En stilguide

Stilguiden angiver god sprogpraksis i alle dets aspekter. Der er kapitler om sproglig påvirkning fra forskellige kilder, forskellige former for dansk talesprog, vinkling af sprog, dagligsprog, sproglige virkemidler, standarder, herunder fast navnepraksis, samt den praktiske fremførelse. Man noterer sig, at sprogkonsulenten advarer mod overdrevent brug af engelske udtryk, hvor danske findes.

Obligatorisk taleundervisning

Martin Kristiansen gør i forordet opmærksom på, at DR's interne sprogindsats i dag omfatter obligatorisk taleundervisning for både nyansatte og mere rutinerede medarbejdere, faste kurser i sprogrigtighed og klichéworkshops.

Tendensord

Tendensord er en liste over værdiladede eller stigmatiserende betegnelser (*militær kampagne, eskimo, muhammedaner* etc.), som skal undgås i nyhedsformidlingen, samt mulige alternativer.

Sprogklummen

Endelig er *Sprogklummen* stedet, hvor Martin Kristiansen kommenterer udvalgte sproglige emner, f.eks. en kritik af universiteternes undervisning på engelsk.

Kritik af DRs sprogpolitiske hjemmeside

Den nye hjemmeside er ikke gået ubemærket hen. Tendensordlisten er blevet modtaget med hovedrysten af Dansk Folkeparti, og i Kristeligt Dagblad er der fremført kritik af, at DR accepterer bandeord.

Martin Kristiansen har forsøgt en faktuel, afbalanceret tilgang til sproglige dilemmaer. De trykte medier kunne lære noget af DR's formulerede sprogpolitik, ikke mindst ideen: danskkurser for journalister.

En nyhedskanal vil altid være skydeskive af den ene eller den anden grund. Det kan være ordvalget: sjusk eller management-sprog, udtalen: medarbejdere, der taler udpræget lavkøbenhavnsk, fejludtale pga. uvidenhed – eller noget helt tredje.

Der vil altid være plads til forbedring, og der er grund til at håbe, at ællingen vokser og udvikler sig til en smuk svane.

Siden sidst

Forfatteren *Merete Pryds Helle* fortalte den 22. januar om sit forhold til det danske sprog ud fra bogen *Folkets skønhed*. Merete var udsat for en trafikulykke på vejen og kom en time for sent, men vi fik tiden til at gå med at snakke om sprogpolitik, og Merete Pryds Helle var en fremragende fortæller.

Irina Bjørnø (bestyrelsesmedlem i Den Danske Sprogkreds) overrakte et eksemplar af bogen *Med ja-hatten på. Idiomatiske vendinger i moderne dansk* til oversætteren Svetlana Vvedenskaya på Det Russiske Akademi i Moskva i februar 2020.

Sprogforskeren *Jan Heegård Petersen* fortalte på den internationale modersmålsdag den 22. februar om dansk som udvandrersprog i Argentina. I miljøerne omkring de tre danske kirker er der mennesker, der er 2. eller 3. generationsdanskere og taler dansk med hinanden, dog ofte med en del spanske låneord og også i nogen grad påvirket af spansk syntaks. De danske udvandrere i Argentina har passet langt bedre på det danske sprog end de danske udvandrere i USA.

Yassar Ghanbari fortalte om udfordringerne ved at være barn af flygtninge og vokse op i Danmark. *Yassar* taler i dag perfekt dansk, men han beklager sine manglende færdigheder på sit modersmål i betydningen hans forældres sprog. *Irina Bjørnø* kom til Danmark som voksen, og hun har bevidst holdt sit russiske modersmål ved lige og talt meget russisk i Danmark. Når hun er i Rusland virker hendes sprog lidt gammeldags. *Elisabeth Handberg* spillede til fællessangene *Ole sad på en knold og sang og Langt højere bjerge*.

Boghandlen Klingbjerg, Skt. Pedersstræde 51 i København, holdt den 28. februar reception i anledning af udgivelsen af Sprogkredsens *Med ja-hatten på. Idiomatiske udtryk på spil.*

Det kan godt være lidt krævende at sidde i bestyrelsen af *Den Danske Sprogkreds*. Vores nye udgivelse med *billedlotteri*, *vendespil*, *fisk* og *Sorteper* ankom fra trykkeriet i usamlet stand. Der skulle så foldes 200 æsker, der hver skulle have 10 billedplader, 36 billedkort, 2 jokerkort og en spillevejledning.

Feministisk lingvistik

Hvem sagde hvad?

Kvinder, mænd og sprog

Af Lise Bostrup

I år er det 110 år siden, at Klara Zetkin og Rosa Luxemburg foreslog indstiftelsen af Kvindernes Internationale Kampdag den 8. marts.

I 1975 blev datoen anerkendt af FN som en international kvindedag, der siden har været fejret på mange forskellige måder over hele verden. I Rusland og de gamle kommunistiske lande fejres dagen som en slags mors dag med masser af blomsterbuketter og omfavnelser. I Vesteuropa og USA er dagen præget af kampen for ligestilling.

Her i Sprogkræsen benytter vi lejligheden til at se på den feministiske sprogkritik, og vi tager udgangspunkt i den netop udkomne *Hvem sagde hvad? Kvinder, mænd og sprog* af den norske lingvist Helene Uri. Meget af det, Uri skriver, er stof, som vi kender til bevidstløshed, men der findes også spændende nyt stof i den 344 sider lange og til tider ganske underholdende bog.

Den kvindelige nordmand

Det er nok umuligt at skrive en bog om kønsspecifikt sprog, men det er svært at hidse sig op over det urimelige i, at man både bruger ordet *man* og *mand* kønsneutralt og som udtryk for en person af hankøn: Personer fra Norge er *nordmænd*, en politiker er en *statsmand* og gopler kan være *vandmænd* eller *brandmænd*.

En forsamling af *nordmænd* og *franskmænd* kan indeholde kvinder, men hvis

der kun er kvinder til stede, må vi ud i omskrivninger som *kvinder fra Norge* og *Frankrig*, for *kvindelige nordmænd* og *franskmænd* skurrer fælt i de flestes ører.

Vi kender diskussionen fra Danmark, og vi har i nogen grad udviklet alternativer. Feks. harcelerer Helene Uri over ordet *ankermann*, men her har vi

i Danmark det kønsneutrale udtryk *tovholder*, og så har vi jo også *en forælder*, som både kan være *en mor* og *en far*.

I forbindelse med dette emne kan det undre, at Helene Uri slet ikke kommer ind på den meget aktuelle debat om omtalen og tiltalen af personer, der er udstyret som mænd, men føler sig som kvinder, mænd, der har været igennem en kønsskifteoperation o.l.

Mange ord og udtryk er sexistiske

Helene Uri nævner en skævhed mellem udtryk om mænd som f.eks. *at have nosser*, *at have hår på brystet* og *at mande sig op*, der er positive, og udtryk om kvinder som f.eks. *sladderkællinger* (*skravlekjæringer*), *at køre bil som en kvinde* og *at stå på ski som en dame*, der er negative.

Helene Uri nævner flere gange, at hun skriver på baggrund af en række blå hæfter med notater, og nogle gange kunne man godt ønske sig, at hun havde googlet sig frem til nogle nyere og sjovere udtryk. Når jeg læser om *at have nosser*, tænker jeg på Shubiduas *Stærk tobak* fra 1973, hvor det hævdes, at stærk tobak, *det er noget, der er nosser i*, og påpegningen af det sexistiske i udtrykket *at mande sig op* minder mig om filmen *Tag det som en mand, frue* fra 1975. Hvis der ikke er kommet værre mandschauvinistiske udtryk op siden dengang, er det vel ikke så galt.

Kvinder taler pænere og blidere end mænd

Det er langt sjovere at læse analyserne af sprogbrugen

Kvinder bander markant mindre end mænd, de taler tydeligere, og deres sprog er mindre præget af dialekt og jargon end mænds.

Kvindes sætninger er længere end mænds, men det skyldes i høj grad, at kvinder har tendens til at bruge en række usikkerhedsmarkører og diminutiver som *jo*, *nok*, *tror jeg nok*, *måske*, *tit*, *ofte*, *i hvert fald*, *en lille smule*, *lidt*, *somme tider* og *en gang imellem*, og de bruger meget ofte udtryk, som opfordrer samtalepartneren til at tilkendegive sin tilslutning, så som *synes du ikke også?*, *ikke?*, *vel?*

For at skære tendensen ud i pap vil en kvinde sige: *Sådan tror jeg nok, det er, tror du ikke også?*, mens en mand med samme viden vil sige: *Sådan er det bare!*

Helene Uri beskriver, hvordan man tidligere opfattede disse træk som bevis på

Den norske lingvist Helene Uri har gennem de seneste 20 år samlet på kønsdiskriminerende ord og citater, som hun bruger i Hvem sagde hvad?

en personlig usikkerhed, men hun mener, at man lige så godt kan se dem som et forsøg på at minimere forskelle i samtalepartnerens opfattelser, og en måde at sikre at begge kommer til orde.

Kvinder bruger flere søde ord og lyserøde hjerteemojis end mænd

Helene Uri har et horn i siden på den danske sprogforsker Otto Jespersen (1860-1943), der i 1941 offentliggjorde en bog med titlen *Barnet, Kvinden, Slægten* (Gyldendal 1941). Herfra citerer Uri:

Kvinderne føler i langt større grad end mænd trang til at give deres varme følelser udtryk i sproget, og da de hvert øjeblik kan komme i begejstring selv over for mange af livets småting, er det let forståeligt, at de kommer til at slide mere på sprogets rosende ord end mændene. Et særligt kvindeord er "yndig".

Den holdning til kvinder bryder Helene Uri sig selvfølgelig ikke om, og man finder da heller ikke ordet *yndig* eller andre pussenukkede udtryk i hendes egen tekst.

Hun håner Jespersen og slår ham sammen med nogle kolleger og skriver:

Alle disse skråsikre mænd fra fortiden baserer jo deres meninger på anekdoter og tilfældige observationer, altså: følelser. Vi har brug for benhård forskning. (s. 48)

Helene Uri skriver meget godt om forholdet mellem mænd og kvinder, men hun kommer ikke ind på situationen i dag, hvor mange mennesker ikke ønsker at definere sig selv i forhold til deres biologiske køn.

Den findes nu så i en undersøgelse af sproget i den norske avis VG (Verdens Gang), der svarer nogenlunde til det danske EB (Ekstra Bladet), og her er konklusionen,

at de kvindelige journalister bruger flere positivt ladede ord end de mandlige.

Og modsat: De mandlige journalister bruger flere negativt ladede ord end de kvindelige. Alt i alt spiller kvinder mere på patos i deres tekster. (s. 48-49)

Herefter inddrager hun et studie af unges chatsprog, der viser:

Det er pigerne, som giver hinanden flest elektroniske knus, kys og kram, og som sender flest kærtegn og hjerter til hinanden.

Er det for frækt at antyde, at nutidens “benhårde forskning” i dag fører til resultater, der ikke ligger så forfærdeligt langt fra fortidens skråsikre mænds “synsninger”, selv om ordet yndig i dag er udskiftet med striber af lyserøde hjerter?

Mænd sætter kommaer, kvinder sætter udråbstegn og udeladelsesprikker

Under emnet går Helene Uri atter i krig med den stakkels udskældte danske sprogforsker Otto Jespersen, og jeg kan ikke nære mig for at citere hans forrygende, efter hans egne definitioner klart maskuline beskrivelser:

Tegnsætning er ikke kvindens stærke side, og man tør dristigt påstå, at i hvert fald komma, semikolon, punktum og ny linje, der tjener til logisk inddeling, næppe var blevet opfundet eller var kommet i almindelig brug, hvis kvinderne havde været enerådende på de områder. (...) Derimod kan det jo nok være, at udråbstegnet så ville være kommet frem og ligeledes det middel at fremhæve det følelsesbetonede, som ligger i understregningen – med én eller helst to-tre-fire streger. (...) Det er nogle gange andre tegn, som måske også har noget kvindeligt ved sig, nemlig tankestregen og de prikker hvorved afbrydelser eller overgang antydes. Er det nemlig ikke just typisk for den kvindelige tanke og udtryksmåde, dette, der betegnes ved disse tegn? Tanken føres ikke færdig til dens logiske ende, men slippes.

Oxymoron er mest for kvinder

Mænd har ifølge Helene Uri en tendens til at opfatte kvinder som væsner med modsatrettede følelser, og det kan bl.a. komme til udtryk ved brugen af oxymoron.

Et oxymoron er en retorisk figur, der udgøres af to elementer, som normalt anses for at være hinandens modsætninger. Det kan være *en passiv aggressivitet, en dum-smart bemærkning* eller *en stødderkonge*.

Ifølge Helene Uri lod Henrik Ibsen sine kvindelige figurer udtrykke sig i denne form, som f.eks. da han lod sin Hilde i *Bygmester Solness* udbryde *Det er bare så rasende dejligt at ligge sådan og drømme*.

Helene Uri hævder, at Ibsen aldrig ville have kunnet finde på at lade sine mandlige karakterer udtrykke sig på en sådan modsætningsfuld måde. Uri går så skridtet videre og drager en parallel til den danske sprogforsker Otto Jespersen, der i sin bog beskrev brugen af oxymoron som noget kønsspecifikt:

En mand kan sige om noget, at det er skrækkeligt ærgerligt, eller om en ulykke, at den er forfærdelig stor, men ikke at noget er skrækkeligt dejligt eller rædsomt morsomt.

Man kan næsten se en affekteret overklassedame med hat tale om *sin rædsomt morsomme aften forleden*.

Helen Uri går ikke længere i sin analyse af konstruktioner, men strengt taget er ingen af hverken Ibsens eller Jespersens eksempler ægte oxymoron. *Rasende dejlig* betyder *meget dejlig, skrækkeligt ærgerligt* og *rædsomt morsomt* er ikke andet end henholdsvis *meget ærgerligt* og *meget morsomt*. Adverbiets oprindelige betydning er afsvækket, så det blot fungerer som et gradsadverbium.

En omskrivning med *meget* lader sig hverken gøre med *den passive aggressivitet*, *den dumsmarte bemærkning* eller *stodderkongen*.

Muligvis var det sådan, da han skrev sin bog, men i så fald må man sige, at den kvindelige udtryksform er slået igennem, for i dagens danske sprog vrirler det med udtryk som: *skidegodt, pissefedt, røvlækker, enormt lille, megalille, vildt roligt, ekstremt introvert, dybt overfladisk, satans god og stinkende rig* – og disse udtryk kan vist næppe affejes som feminin hattedamesnak.

Lidt for langt mellem snapsene

Helene Uris bog er let at læse og i lange passager også ganske underholdende, men det virker, som om hun i højere grad har prøvet at samle sammen på sin tidligere forskning end at formidle ny viden

Helene Uri: *Hvem sa hva? Kvinner, menn og språk*, Gyldendal Norsk Forlag, 2018 / *Hvem sagde hvad? Om kvinder, mænd og sprog*, oversat af Anette Dina Sørensen, Klim, november, 2019.

Begrebssprækker og sorte huller

Det danske sprog er under stadig udvikling. Nye ord kommer til. Andre ryger ud i glemslens tåger. Den danske lektor på universitetet i Tartu, Niels Broen, causerer over udviklingen og har til lejligheden opfundet ordet *begrebssprække*.

Af Niels Broen

Smartness, hvad hedder det på dansk? Hedder det *ekspertise*? Nej, ikke helt. *Durkdrevenhed*? Det er for upræcist. *Kløgt*? Bedre, men så igen ... *Mindfulness*, hvad hedder det? *Åndfuldhed*? Næppe. *Harmoni*? *Sindighed*? Måske lidt derhenad. Begge ord er eksempler på uoversættelighed, det vil sige begreber, der ikke kan gengives med helt samme betydning. Der er opstået en begrebssprække, som hindrer et perfekt fit eller match. Og hvad er et *fit* og et *match*? Det er to anglicismer, som vi rent faktisk godt kan oversætte. Hvordan lyder en perfekt pasform? Eller bare to størrelser, som passer perfekt til hinanden? Forkert, vil mange måske synes, men skyldes det, at vi allerede er ude af stand til at benytte gamle danske former og synes, de engelske lyder bedre? Er begrebssprækkerne blevet så mange og så store, at vi helt har opgivet at lukke dem?

Legitime anglicismer?

Niels Bohr sagde gerne, at fysik ikke handler om at opdage, men om at afdække. Naturlovene eksisterer fint uden vores bevidsthed om deres tilstedeværelse. Således gælder det også utallige danske ord, det passive ordforråd. Ord, der findes, fordi de fandtes, som stadig er derude i vinden undervejs med historiens vingesus. Men kan de bruges til at lukke begrebssprækker? Hvordan kan *My finest hour* eller *Your 15 minutes of fame* oversættes? Begreberne stammer fra henholdsvis Churchill og Andy Warhol og har deres legitimitet i historien helt tilbage til 1940, hvor Churchill anvendte begrebet *finest hour*, og 1968, hvor Andy Warhol sagde, at alle i fremtiden vil få deres *15 minutes of fame*. Der er forskelle på anglicismer; er nogle mere legitime end andre?

Hvorledes med *Learning by doing* eller *Same shit? Shitstorm, Catchy, Spooky, Romie, Whatever* eller *Anyway? How about it? If you know what I mean? Same procedure as last year?* Skal vi tage den engelske syge alvorligt eller lade som ingenting?

Personlighedsreduktion og domænetab

Dansk er et uhøjtideligt sprog, der er plads til skæg og ballade, det er uformelt, men alligevel med et indbygget regelsæt, oprigtigt og ironisk, skarpt og sløvt, overfladisk og dybt, alt afhængigt af hvem der taler det.

Dansk er med andre ord et rummeligt sprog. Men når det er sagt, skal det også nævnes, at overdreven brug af anglicismer i dansk vidner om personlighedsreduk-

Niels Broen er free lance-skribent og lektor i dansk sprog og litteratur på Tartu Ülikool i Estland.

tion og et domænetab, der ofte råber til himlen. Det er naturligvis værst, når den åndelige dovenskab forfører udøveren til at anvende engelske låneord, hvor de er unødvendige. Men den menneskelige hjerne er som bekendt velvilligt indstillet på at springe over, hvor gærdet er lavest. Anskues hjernen som en muskel, der skal trænes og holdes i gang for at fungere optimalt, bliver teknologiens evige saliggørelsen dens største fjende; se blot på, hvad GPS'en har gjort mod folks sted- og orienteringssans.

Når anglicismer bruges uden omtanke, er det så udtryk for, at det er legitimt at gøre det? GPS'en bruges legitimt, ja, en del bilister ville bide i rattet uden, men er der en sammenhæng? Retfærdiggøres begrebsprækker af en civilisations tilsyneladende overlegenhed, teknologisk, sprogligt og militært? Er det udtryk for angelsaksisk dominans, for amerikanisering, eller er den nye generations sprog, danglish, blot udtryk for naturlig udvælgelse?

Udviklingen går i retning af ensartethed

Læser man den meget aktuelle bog af den israelske professor i historie Yuval Noah Harari: *Sapiens – En kort historie om menneskeheden* (Lindhardt & Ringhof, 2017), vil man vide, at tendensen for menneskeheden går mod samling, mod ensartethed, kulturelt og sprogligt.

Sprogforskere estimerer, at halvdelen af alle verdens sprog vil uddø inden udgangen af dette århundrede. De 8 vindersprog, (måske ville betegnelsen *dræbersprog* være mere rammende), udgør kun lidt over 0,01 % af alle sprog, og bliver talt af intet mindre end 40 % af verdens befolkning. Ud af de cirka 7.000 forskellige sprog, som tales på kloden, bliver omtrent 4.000 talt af blot 2 % af verdens befolkning.

The winner takes it all

Noget tyder på, at de store sprog spiser de små. *The winner takes it all* eller hvad siger man? Begrebssprækken gør det vanskeligt at oversætte idéen med et dansk udtryk. Det er trods alt en gammel ABBA-sang, men alligevel, ville *Spar fem rydder bordet* ikke være lige så godt? Hvad sagde man i gamle dage, før ABBA? Hvad sagde man i 1800-tallet? Der har utvivlsomt været adskillige måder at udtrykke begrebet på.

Den engelske sprogforsker Juliande House har skrevet et essay med titlen *English as a threat to other European languages and European multilingualism*? Her leger hun med tanken om engelsk som EU's officielle lingua franca. Hun anfører, at det vil spare EU milliarder i oversættelsespenge, hvis engelsk ophøjes til unionens officielle sprog. Det er næppe aktuelt længere og har nok aldrig været det, hvis man spørger i Frankrig. Med BREXIT har England spillet kortet af hånden en gang for alle. Og hvor ville det også have været uretfærdigt over for ikke-anglofile sprogbrugere. Men var latin ikke et uretfærdigt sprog over for mindre lærde og andre end de gejstlige? Handlede reformationen ikke netop om, at også meningsmand skulle forstå biblens ord? Undersøger vi de forskellige generationers sprog, de såkaldte kronolekter, i Danmark, opdager vi, at i dag er det den ældre generation, der ser måbende til, mens sproget anglicifceres til ukendelighed.

Engelsk eller esperanto?

Mine elever og jeg lavede et tankeeksperiment, hvor vi skulle vælge mellem engelsk og esperanto som EU's officielle sprog. Esperanto vandt, dels fordi det tager en måned at tilegne sig samme sproglige niveau på esperanto, som det vil tage et år at lære på engelsk, dels fordi esperanto er mere kulturneutralt end engelsk. Men når engelsk bliver underkendt af estiske filologistuderende, er det, fordi de er bevidste om, hvad sproglig personlighedsreduktion betyder. Deres eget sprog er blevet undertrykt af russisk, men på grund af sprogets elasticitet og estisk stædighed er det bevaret, som tilfældet er med baskisk i Spanien, jiddisch og hebraisk, kalaallisut (grønlandsk), kurdisk og mange andre sprog. Esterne er bevidste omkring, hvor stor en del af deres identitet der er forbundet med sproget. Uden den bevidsthed havde de risikeret, at en ny generation var blevet født ind i et samfund, hvor det estiske sprog ikke længere blev talt. Sproget ville uddø. En lille begrebssprække kan blive et sort hul, hvor sprog suges ind og dernæst tumler rundt i menneskehedens underbevidsthed: historien skrives på vindersprog.

Parallelt med udviklingen af et sprogområdes samfund og kultur opstår der begrebsprækker. Tidligere købte man ind. Man medbragte sin indkøbsseddel og gik måltrettet efter de varer, der var anført der. Med den store velstandstigning opstod der en begrebsprække for den type fritidsaktivitet, hvor man spontant køber mere eller mindre unødvendige ting. Udtrykkene at købe ind og at shoppe er altså ikke synonyme. Vi køber stadig ind i Netto, men vi kan også godt drømme om at shoppe i New York eller Dubai.

Årsager til sprogdød

En oplagt årsag til, at sprog uddør, er folkedrab. Det er sket på stort set alle kontinenter, ofte på grund af europæiske kolonialister. På mindre end 100 år blev hele den tasmanske urbefolkning udryddet og dermed også deres sprog. Det samme overgik etruskerne, da romerriget tog fart. Utallige indianersprog er gået tabt.

Sprog kan dø, hvis udøverne bliver presset til at integrere sig i en anden og mere dominerende gruppe, uden de fornødne sproglige forsvarsmekanismer, for eksempel i forbindelse med indlemmelse af territorium, urbanisering eller et socialt pres fra samfundet omkring os. Engelsk som globaliserings sprog kan måske opfattes som en positiv indlemmelse i vores fælles planet, men det sætter også vores identitet og sprog under pres. En bevidst sprogpolitik eller mangel på samme kan derfor være afgørende for et sprogs overlevelse.

Tilfældet Danmark

I tilfældet Danmark er det nok sidstnævnte årsag, der er aktuell. Vi forlader os på sprogets genopretholdelsesdrift. Vi har stadig en overlegen ordrigdom at tage af, og det mærkes ikke, at nogle få begrebsprækker har vundet indpas. Dansk er

det kulturbærende sprog, og ingen oversættelse er perfekt, så ingen panik. *Never mind the butter så længe der er smør i skabet* sagde man under krigen. Sprogforskeren Wilhelm von Humboldts betragtninger over begrebet uoversættelighed er en trøst og en udfordring. Humboldt affandt sig med, at nogle begreber var uoversættelige for eksempel begreber i klassisk kinesisk filosofi eller hopi-indianernes begrebsverden. Og det er naturligvis vigtigt at forstå oversættelsens begrænsninger. Det er imidlertid også en god intellektuel disciplin at finde udtryk på sit eget sprog, i stedet for at ty til det engelske uden større refleksion.

Om at lukke begrebssprækker

I dag er det udtryk for dannelse, hver gang en begrebssprække lukkes med et dansk udtryk, for det vidner om en historisk sprogbevidsthed. Eller er det? Engelsk bruges nu blandt norske, danske og svenske forretningsfolk, mennesker som burde kunne forstå hinanden på skandinavisk. Det anses for dannet at kunne slå over i globaliseringens lingua franca. Intet under, at anglicismer udgør en skræmmende del af dansk blandt forretningsfolk, der er uddannet på CBS og har en befriende, men ofte vulgær mangel på sproglig forfængelighed. Men hvad er et sprog uden forfængelighed? Algoritmer? Et afsjælet mekanisk computersprog? Det er fornuftigt at opretholde en vis form for sproglig forfængelighed for at undgå sproglig affældighed. Spørg digteren, der lever af sproget og idéen. Det er ikke i engelsk, men i dansk, at vores sprogs særpræg ligger, den organiske og mystiske historie i sproget; lyrikken, musikken, metrikken. Og måske vender kakjakken en dag, og det vil igen være prestigefyldt at kunne udtrykke sig på dansk uden anglicismer.

Svar på quizzen s. 30

R = rigtig form, F= forkert form

1. et akvarium R	et akvarie R
2. et solarium R	et solarie R
3. et adverbium R	et adverbie F
4. et kollegium R	et kollegie R
5. et delfinarium R	et delfinarie R
6. et præludium R	et præludie F
7. et oratorium R	et oratorie R
8. et sammensurium R	et sammensurie F
9. et skuffedarium R	et skuffedarie F
10. et participium R	et participie F
11. et delirium R	et delirie F
12. et indicium R	et indicie R
13. et scenarium F	et scenarie R, et scenario R
14. et sælarium R	et sælarie R

Det rene pip

Det danske sprog er fuld af ugler

At være uglestet, at der er ugler i mosen, og at ugle var en bagerdatter er tre udtryk, der knytter sig til en bestemt opfattelse af ugler, som har rødder i antikken. Der er to spor – et græsk, og et bibelsk.

Af Martin Palsmar

Græsk tradition

I græsk tradition er ugle et symbol på klogskab – fabler af Phaedrus og Æsop beretter om ugle som det overlegent kloge dyr, der narrer de andre eller (forgæves) rådgiver dem. Visdommens gudinde, Athene, afbildes således ofte med en ugle som sin attribut.

Bibelsk tradition

I Bibelen er ugle et urent dyr der, nataktivt som det er, symboliserer mørkets gerninger og som med sin uhyggelige tuden varsler undergang og død.

Side om side

I folkloren findes begge spor – ugle er stadig symbol på klogskab – tag bare, hvor mange bogforlag, der har en ugle som logo – det skyldes formentligt, at ugle, i modsætning til andre fugle, har øjnene placeret foran på kraniet, hvilket får os til at se nærmest menneskelige ansigtsudtryk hos den.

Ugle i *Peter Pys* kan både læse og skrive, og ugle, Archimedes, i Disneys *Sværdet i Stenen* er troldmanden Merlins medhjælper, der forsøger at indgive den kommende Kong Arthur lidt almen dannelse.

Men det negative spor er mindst lige så udbredt; Ugles tuden er skæbnesvanger:

*Men ugle flagrer på Rotas bryst
og tuder med dæmpet, varslende røst ...*

skriver Oehlenschläger i *Hakon Jarls død*.

Er ugle i virkeligheden en ulv?

Det er også det negative aspekt, vi finder i de tre faste udtryk først i artiklen. Sjovt nok handlede de to første udtryk oprindeligt om ulve og ikke om ugler.

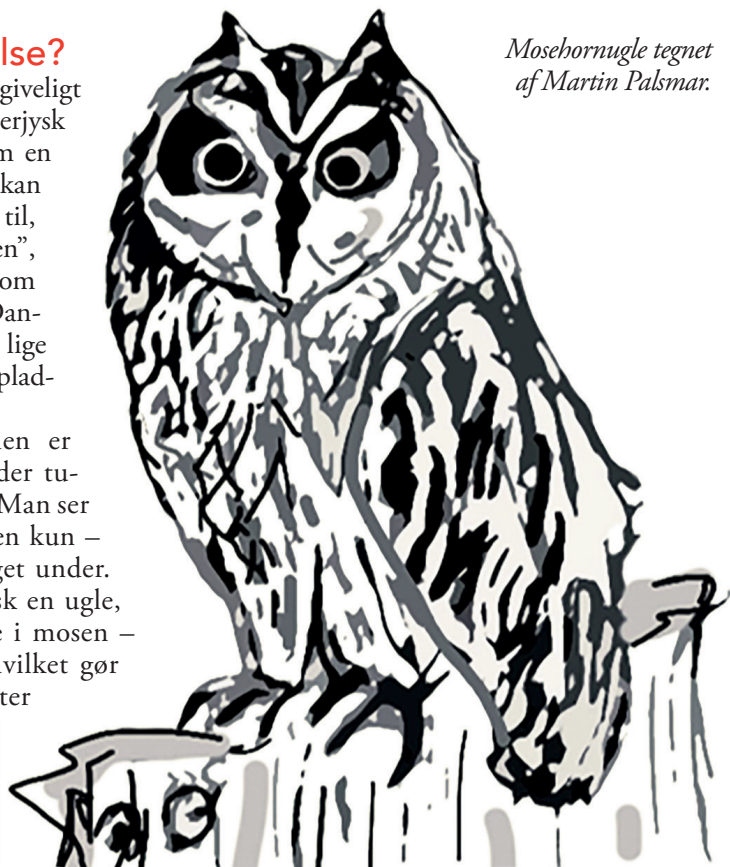
En ulv er ikke velset i fåreflokken – og en person med ulvens negative egenskaber – aggressivitet og grådighed – er ikke velset i det gode selskab.

Ligeledes har ulve intet at gøre i en mose – disse fordækte nattedyr spreder uhygge, og vi ønsker selvsagt ikke at støde ind i dem, når vi går aftentur med hunden.

Jysk oprindelse?

Udtrykkene er angiveligt jyske, og en sønderjysk udtale hørt gennem en københavners øre, kan godt være blevet til, "der er uller i mosen", og efterhånden som ulven er uddød i Danmark, har uglerne lige så stille overtaget pladsen i udtrykkene.

Stadigvæk: Uglen er også et nattedyr, der tuder ildevarslende. Man ser den ikke, hører den kun – der må stikke noget under. (Men der er faktisk en ugle, der hører hjemme i mosen – mosehornuglen, hvilket gør at udtrykket mister lidt af sin kraft, da det så ikke er et unaturligt sted for den at være).

Mosehornugle tegnet af Martin Palsmar.

Uglens datter

I Shakespeares Hamlet siger Ofelia pludselig i sin vanvidsscene: *De siger, at uglen var en bagerdatter*. Tilsyneladende giver det ingen mening – men *Hamlet* handler blandt andet om, at intet er, hvad det synes; Hamlet spiller vanvittig og siger vanvittige ting; Ofelia er vanvittig og siger ting, der faktisk giver mening, når man undersøger dem nærmere.

Det med bagerdatteren er en legende: En tigger kom ind i en bagerbutik og bad om noget brød. Bageren gav ham et stykke nybagt hvedebrød. Det faldt ikke i god jord hos hans datter, der mente, at tiggeren passende kunne have fået noget af det daggamle eller mugne brød, hun lige havde smidt væk. Da viste det sig, at tiggeren var ingen anden end Kristus selv, der som straf forvandlede datteren til en ugle – til den urene fugl med de ulækre spisevaner. Den sluger maden og gylper den op igen, og så er der dens uhyggelige tuden i den måneklare frostnat, hvor alle burde sove ...

Martin Palsmar, cand.mag. i musik og dansk og ugleynder.

At skyde papegøjen

Et udtryk med en lang historie

Af Lise Bostrup

Udtrykket *at skyde papegøjen* stammer fra 1200-tallets Frankrig, hvor fugleskydning var en populær sport.

Der var ikke tale om levende fugle, men om træfigurer, der var malet i mange farver og påsat beslag af metal i forskellige størrelser. Beslagene skulle skydes ned i en ganske bestemt rækkefølge, og der var forskellige præmier knyttet til de forskellige beslag og fugle.

Den sidste fugl, der skulle skydes ned, var papegøjen, og den, der skød papegøjen, vandt den største præmie.

Papegøjeskydning i Danmark

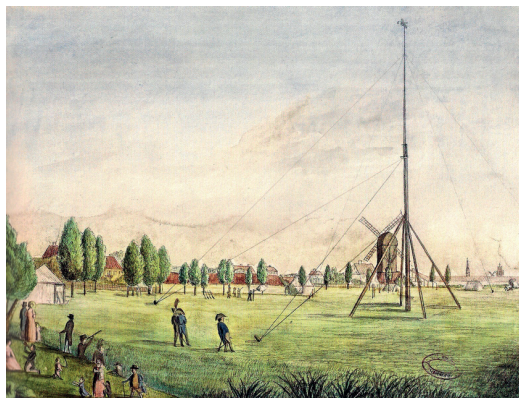
Fugleskydningen bredte sig fra Frankrig til Tyskland og Holland, og i 1300-tallet og fremad er sporten kendt i Danmark.

Fra begyndelsen af 1500-tallet bliver buer og pile afløst af geværer og kugler, og der organiseres større og større konkurrencer. I det nuværende Skydebanegade på Vesterbro holdt et skydeselskab bestående af såvel kongelige som adelige og borgere en række konkurrencer.

Papegøjeskydning fandt sted om sommeren, og her blev der sat en papegøjefigur op på en høj stang, en såkaldt *papegøjestang*. Papegøjeskydningen varede typisk 4-5 timer, og der var masser af dejlig ventetid, der kunne fordrives med netværkssamtaler, og så var der fest bagefter.

Medlemmerne af skydeselskaberne, de såkaldte *skydebrødre*, tog papegøjeskydningen ret seriøst og trænede deres færdigheder i præcisionsskydning i håbet om at få

en *papegøjeorden* at sætte på tøjet og måske ligefrem *skyde papegøjen* ned fra sin *papegøjestang* og blive udråbt til *papegøjekonge* og opnå status af *papegøjeridder* og udnævnes til medlem af et *papegøjegilde*.

Skydebanehaven ved Vesterport med en grøn papegøje på en stang. Maleri af Johannes Rach og Hans Heinrich Eegberg i 1757.

Alle de kursiverede ord findes som selvstændige opslagsord i *Ordbog over Det Danske Sprog* (www.ordnet.dk/ods)

I 1800-tallet rykkede fugleskydningen i en noget mere simpel form ind på kroer og værtshuse. Her opstillede man simpelthen en træfigur af en papegøje på en stang og lod gæsterne dyste om at ramme den.

H.C. Andersen kendte til papegøjeskydning

H.C. Andersen beskriver fugleskydningen i Schweiz i sin historie *Isjomfruen* (1862), og i eventyret *Lille Tuk* (1847) lader han papegøjeskydningen i Præstø være en del af det pensum, hovedpersonen skal lære om de sjællandske byer:

Og lige med eet saa kriblede og krablede Bogen under Hovedet paa lille Tuk: "Kykeliky! put! put!" det var en Høne, der kom og det fra Kjøgeby. "Jeg er een af Kjøge høns!" og saa sagde den hvor mange Indvaanere, og om Slaget der havde staaet, og det var nu ikke noget at tale om.

"Krible krable, bums!" der dumpede en; det var en Fugl af Træ, som nu kom; det var Poppegøien fra Fugleskydningen i Præstø. Den sagde, at der var ligesaa mange

Indvaanere, som den havde Søm i Livet; og den var noget stolt: "Thorvaldsen har boet paa Hjørnet af mig. Bums! jeg ligger deiligt!"

(Fra eventyret Lille Tuk, 1847.)

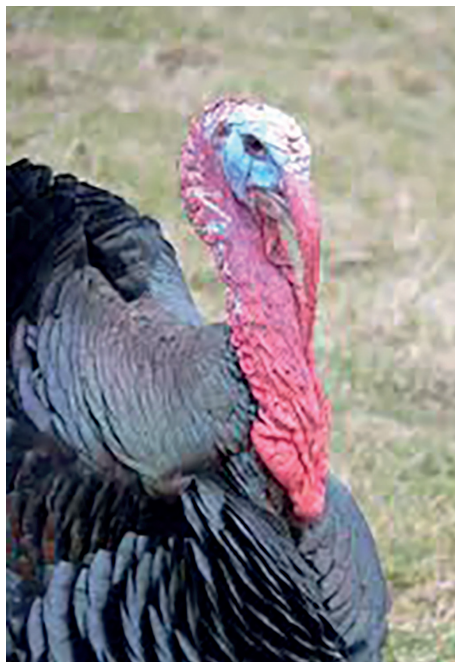
Fugleskydning i dag

Fugleskydningen og udråbelsen af fuglekonger lever den dag i dag. *Helsingør kongelig privilligerede Skydeselskab* kunne således på skydedagen den 31. august 2019 udnævne årets fuglekonge, den 53-årige murer- og kloakmester Thomas Larsen. Efter fugleskydningen fejres årets fugle- og papegøjekonge behørigt med masser af fadøl og traditionel dansk mad.

Fuglekongen Thomas Larsen med selskab på vej fra skydebanen til skydeselskabets ejendom. Foto: Helsingør Dagblad den 31.8.2019.

Logik for perlehøns og kalkuner

Af Poul Sørensen og Lise Bostrup

Kalkunen stammer fra Latinamerika og blev ifølge Ordbog over Det Danske Sprog indført fra Mexico til Europa i 1600-tallet.

Det er derfor overraskende, at *kalkun* hedder *turkey* på engelsk efter landet Tyrkiet, og at samme fugl hedder *hindi* på tyrkisk og arabisk med henvisning til *Hindustan* (Indien) og kaldes *peru* i Portugal med henvisning til landet Peru.

Kan der bringes lidt orden i denne forvirring?

En tyrkisk fugl?

I vor søgen efter orden må vi lidt tilbage i historien – til Det osmanniske (tyrkisk dominerede) Rige, som også omfattede en del af Nordafrika.

Tyrkiske købmænd eksporterede *perlehøns* fra Afrika til Europa.

Englænderne kaldte perlehønen for en *guinea fowl* efter Guinea i Vestafrika.

Da englænderne i stort antal emigrerede til Nordamerika og dér lagde mærke til den vilde kalkun, syntes de, at den mindede dem om perlehønen, som de havde lært at kende gennem de tyrkiske købmænd, og så var vejen banet for, at de kaldte den amerikanske fugl *turkey*, uagtet at der er tale om to artsforskellige hønsefugle.

Den vilde kalkun var også blevet domesticeret i det gamle Mexico, hvor aztekerne holdt den som tamfugl. Den blev anset for at være hellig og blev spist ved rituelle lejligheder. Amerikanerne gjorde den til deres faste spise på Thanksgiving Day (den sidste torsdag i november) og til jul.

En indisk fugl?

På dansk hedder den samme hønsefugl *en kalkun*.

Dette ord er indlysende ikke et hjemmegroet dansk ord.

På en række sprog hedder fuglen faktisk noget i retning af kalkun, blandt andet hedder den *kalkoen* på hollandsk.

Kalkun / *kalkoen* er en forkortelse af *kalkunsk hane* / *høne*.

På opdagelsernes tid opstod der forvirring om, hvor hønsefuglen med det ejendommelige udseende egentlig kom fra.

Nogle mente, at Columbus havde bragt den med sig hjem til Europa, og portugiserne kalder derfor kalkunen en *peru* efter landet Peru.

En anden opfattelse gik på, at den kom fra Vestbengalen i Indien og derfor blev fuglen i nogle sprog navngivet efter byen Calicut, senere Calcutta, men nu Kolkata.

Tyrkerne og araberne er enige med danskerne og hollænderne om, at kalkunen stammer fra Indien, så de kalder fuglen en *hindi*, en fugl fra Hindustan, som er et andet ord for Indien.

På fransk hedder en kalkunhøne en *dinde* og en kalkunhane en *dindon*, opstået ved sammentrækning af fransk *de* + det franske ord for Indien.

Tyskerne er i deres navngivning af hønsefuglen gået en helt anden vej. Her taler man om en *Truthuhn* og en *Truthahn*, som er lydmalende ord efter kalkunens pludrende lyd.

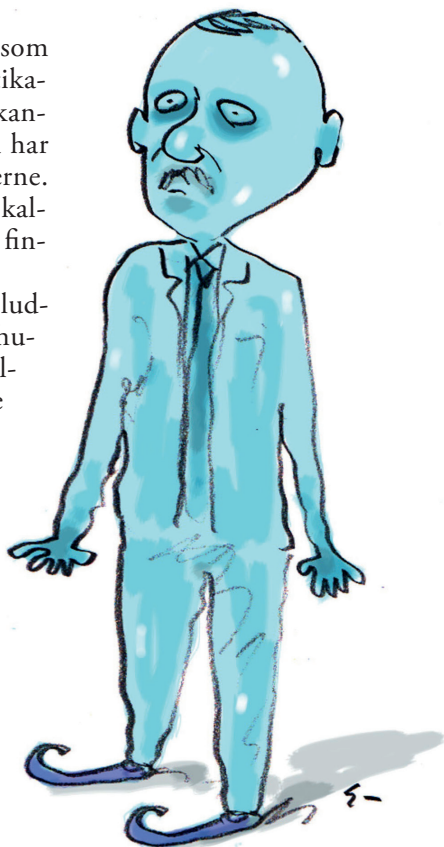
En kold kalkun

Det danske udtryk en *kold tyrker* bruges som eufemisme om abstinenser efter et narkotikamisbrug. Udtrykket stammer fra det amerikanske *a cold turkey*, altså en *kold kalkun*, som har været anvendt i narkosprog siden 1920'erne. Det er ikke helt klart, hvad abstinenser og kalkuner har med hinanden at gøre, men der findes to fællestræk:

Hvis man er afhængig af stoffer og lige pludselig holder op med at tage dem, reagerer huden, ligesom når man fryser, bliver bange eller hører noget fantastisk musik. Musklerne ved de små hårsække trækker sig sammen og giver nogle små knopper, der får hårene til at rejse sig. De små knopper minder om dem, vi kan se hos kalkuner og høns, og vi taler om at få *gåsehud*.

Ud over gåsehuden kan kalkunens rystende hals også give associationer i retning af de kramper, der kan følge med et pludseligt stop i indtagelse af narkotika.

Det at *a cold turkey* så er blevet oversat til en *kold tyrker* på dansk, og dermed skaber en idé om, at abstinenser har noget med personer fra Tyrkiet at gøre, er lidt af en vittighed. På tyrkisk hedder det *cekme*, og det er der ikke så meget vingesus over.

Er den kolde tyrker i virkeligheden en fejl-oversættelse? Illustration af Gert Ejton, 2020.

Lærerseminariernes tid er forbi

Poul Sørensen causerer om ordene seminarium og seminar

Af Poul Sørensen

Et lærerseminarium er en institution, der uddanner skolelærere.

Det latinske ord *seminarium* betyder egentlig *planteskole*.

En planteskole er en virksomhed, hvor planter, træer og blomster drives frem til udplantning i små haver.

Et lærerseminarium må således forstås som et sted, hvor unge mennesker bliver gjort duelige til at blive *omplantet* til skoler som lærere eller pædagoger for børn.

August Herman Francke

Det latinske ord *seminarium* i denne betydning blev dannet af den tyske filolog og teolog August Hermann Francke i 1695.

Som blot en af flere berømte *franckeske stiftelser* i Halle oprettede han i dette år et *seminarium præceptorum* som kan oversættes med *planteskole til (uddannelse af) lærere*.

Latin *præceptor* betyder *lærer*.

Seminarierne bredte sig

Lærerseminarierne bredte sig nordover via hertugdømmerne Slesvig-Holsten:

Der blev oprettet et lærerseminarium i Kiel i 1781 og et i Tønder i 1788.

Blaagaard Seminarium i København, oprettet i 1791, blev det første lærerseminarium i Kongeriget Danmark.

I 1800-tallet blev der oprettet en række præstegårdsseminarier, ledet af præster hjemme i præstegårdene.

Semen, semin og semi-

Ordet *seminarium* er afledt af latin *semen*, der betyder *frø* eller *sædekorn*.

Første led af ordet *seminarium* *semin-* er fra bøjningen af *semen*, som i genitiv er *seminis*.

Seminariernes grundlægger, den tyske filolog og protestantiske teolog, August Hermann Francke (1663-1727) blev i 1953 afbilledet på et frimærke i Vesttyskland i en serie med mænd og kvinder, der havde gjort en indsats for menneskeheden.

Professionshøjskolen UCC (University College Capital) på Campus Carlsberg er en af de 8 professionshøjskoler i Danmark.

Ordet *seminarium* har naturligvis intet at gøre med 1. leddet *semi-* (latin for *halv*) som i for eksempel *semifinale*.

De, der fejlagtigt afleder *seminarium* af latin *semi-*, kan finde på at hævde, at en seminarieuddannet lærer blot er en halvstuderet røver!

Siden 2012 har man både kunnet skrive *seminarium* og *seminarie*.

Seminar

Efter engelsk mønster har vi også ordet *seminar*, der er et møde med oplæg og diskussioner om et bestemt problem eller emne.

Ordet er et smukt ord, der rummer et inspirerende, sprogligt billede.

Seminarierne indgår i professionshøjskolerne

Uddannelses- og Forskningsministeriet bestemte i 2007, at seminarierne skulle indgå i såkaldte professionshøjskoler, hvor man skulle uddanne lærere, pædagoger, pædagogiske assistenter, sygeplejersker, fysioterapeuter, psykomotoriske terapeuter, tegnsprogstolkere og tekstilformidlere. Der findes p.t. 8 danske professionshøjskoler med ca. 20.000 elever i alt.

Poul Sørensen er cand.theol. og fast skribent i Sprogkræsen.

Kan man få kræft af at gå i solarium eller ved at gå i solarie?

Bøjning af substantiver på *-ium* – en lille kilde til en stor forvirring

Af Lise Bostrup

Som det fremgår af Poul Sørensens artikel kommer det danske ord *seminarium* fra latin. Indtil 2012 skulle ordet bøjes: et *seminarium*, *seminariet*, *seminarier*, *seminarierne* og formen *seminarie*– skulle anvendes i sammensætninger som f.eks. *seminarielærer*. Det var samme system i andre ord som ender på *-ium* som *et kollegium*, *et gymnasium*, *et adverbium*.

Analogidannelser

Nogle sprogbrugere havde imidlertid problemer med bøjningerne, og ud fra de bøjede former skabte de så ubøjede former på *-ie* som f.eks. *seminarie*. Det blev anset for at være forkert, og der blev brugt meget energi på at lære børnene de rigtige former i folkeskolen.

Majonæsekrigen

I 2007 besluttede Dansk Sprognævn, at det skulle gøres lettere at skrive korrekt, og man besluttede en lang række dobbeltformer, herunder skulle man have mulighed for at vælge mellem *et gymnasium* og *et gymnasie*.

Det var ved samme lejlighed, Sprognævnet foreslog dobbeltformerne *mayonnaise* og *majonæse* og en række andre ændringer.

Sprognævnets forslag skabte voldsomme protester i medierne, og den daværende undervisningsminister, Mimi Stilling Jacobsen, underkendte Sprognævnet.

2012-ændringer

Da kombattanterne i majonæse-krigen var faldet til ro, gik Dansk Sprognævn tilbage til emnet *-ium / -ie* og listede ændringerne ind i Retskrivningsordbogen 2012. Der var ikke tale om en reform. Uh nej, blot nogle smårevisioner, således at man listede dobbeltformer af 40 ord på *-ium* ind i Retskrivningsordbogen. Siden 2012 har det således været i orden at skrive *et akvarie, et gymnasie, et ministerie* og *et delfinarie*

De ord, der ikke var nævnt i listen over de 40 ord, skulle stadig skrives med *-ium*:

Størsteparten af – ium-ordene (ca. 90 ord) skal i RO 2012 fortsat have -ium-formen som den eneste autoriserede. (sn.dk/retskrivning)

Blandt de ord, der ikke kan skrives med *-ie*, er *herbarium, millenium* og *vokabularium*.

Hvad er forskellen?

Der er ikke nogen betydningsmæssige eller etymologiske forskelle på ordene i de to grupper. Det handler om optælling af forkerte analogi-dannelser. Når der er mange nok, tillades formerne. Man har sandsynligvis besluttet, at 40 var et pænt rundt tal og så taget de 40 mest brugte analogidannelser og ophøjet dem til korrekte dobbeltformer.

Interessant nok offentliggør Dansk Sprognævn ikke de tal, der ligger til grund for normeringerne, men hvis vi ser på de svenske forhold, kan vi få lidt perspektiv på sagen.

Svensk

Med hensyn til brug af substantiver af latinsk oprindelse på *-ium* er svensk og dansk helt parallelle, men her er det lettere at finde frem til en statistik. Svenska Dagbladet refererede den 25. maj 2012 en undersøgelse af et korpus (en samling af tekster) på 267 millioner ord.

Hur vanliga är då former som ett seminarie? I redaktionell text som tidnings text är de ännu ovanliga, så de accepteras inte bland professionella skribenter. Men om vi återigen tittar på bloggtexterna ser vi att formerna är på fram-marsch. Här redovisar jag procent andel ie-former för några ord. Kan man få kraft af at gå i solarium eller ved at gå i solarie? ... Seminarie 17 %, Stipendie 16 %, Gymnasie 13 %, Kriterie 11 %, Solarie 7 %, Akvarie 7 %, Kompendie 2 %, (Ylva Byrman, Svenska Dagbladet 25. maj 2012).

Er den danske normering rimelig?

Det Danske Sprognævns normering forekommer ganske uhen-sigtsmæssig. En indførelse af dobbeltformer skaber ikke bare frihed for den enkelte sprogbruger, men et voldsomt krav om fokusering. Hvis man i en tekst har brugt for-men et *kollegie*, skal man gøre det hele vejen, og hvis et firma eller et medie, der ønsker professionel kommunikation, ønsker kon-sekvens, skal de bruge tid på at fastlægge deres egen retskrivning

på en lang række punkter, for *-ium/-ie* problemet er langt fra det eneste. En række medier som f.eks. Ritzau og Danmarks Radio har udarbejdet sådanne manualer.

Hvis det så viser sig, at der i Danmark i virkeligheden er tale om noget, der ligner svenske tilstande, så alle professionelle skribenter overholder normen, og at der ville være fra 2 til 17 %, der lavede fejl i deres blogindlæg, så kan det godt forekomme urime-ligt at normere efter dem i forhold til det besvær, der skabes for professionelle skribenter.

Fiskeri og Søfartsmuseet i Esbjerg har fokus på sælernes liv i Vadehavet. Har museet indrettet et sælarium eller et sælarie?

Quiz for kendere af det danske sprog

Marker rigtige former med R og forkerte former med F. Bemærk, at der siden revisionen af den danske retskrivning i 2012 godt kan være flere korrekte former.

Vælg de rigtige svar og se løsningen på side 19

1. et akvarium	et akvarie
2. et solarium	et solarie
3. et adverbium	et adverbie
4. et kollegium	et kollegie
5. et delfinarium	et delfinarie
6. et præludium	et præludie
7. et oratorium	et oratorie
8. et sammensurium	et sammensurie
9. et skuffedarium	et skuffedarie
10. et participium	et participie
11. et delirium	et delirie
12. et indicium	et indicie
13. et scenarium	et scenarie, et scenario
14. et sælarium	et sælarie

Dufte eller lugte, duft eller lugt?

Den, der maler rosen, maler ikke rosens lugt

Man hører ofte en sammenblanding af at *lugte* og at *dufte*, *lugt* og *duft*.

At *lugte* kan både bruges i betydningen at en person opfanger noget både positivt og negativt med sin *lugtesans*, og at *noget udsender en dårlig lugt*.

Jeg kan lugte maden ude fra køkkenet. Maden er brændt på, og det lugter i hele lejligheden. En gammel ost har en skrækelig lugt.

At *dufte* kan kun bruges om at udsende noget, der behager personers lugtesans: *Rosen dufter dejligt. Den udsender en dejlig duft.*

Man kan altså ikke dufte til noget, og kun en rådden rose lugter.

Forfatteren, Vagn Steen (1829-2016) har skrevet et dejligt digt, hvor *lugt* og *duft* ikke kan udskiftes.

Den der fanger fuglen fanger ikke fuglens flugt
den der maler rosen maler ikke rosens duft
den der skriver digtet maler ikke rosens duft
den der skriver digtet fanger ikke fuglens flugt
den der læser digtet læser ikke rosens duft
den der læser digtet læser ikke fuglens flugt
den der ikke kender rosens duft kan ikke
den der ikke kender fuglens flugt kan ikke
den der kender fuglens flugt kan male
den der kender fuglens flugt kan skrive
den der kender fuglens flugt kan læse
den der fanger fuglens flugt kan forstå
at fuglens flugt kan fanges i et digt
den der kender fuglens flugt forstår
at digtet lyder:

den der fanger fuglen fanger ikke fuglens flugt. (*Digte*, 1964)

Den Danske Sprogkreds' program

Marts - august 2020

- Mandag d. 2.3. Udgivelse af *Sprogkræsen. Nyt fra Den Danske Sprogkreds nr. 6.*
- Onsdag og torsdag 4.3.-5.3. Kl. 9-16 Sprogkredsen udstiller på **stand 022 på Læringsfestivalen** i Bellacentret.
- Onsdag d. 11.3. Kl. 19-21 **Morten Holm-Nielsen** fortæller om at skrive revytekster, viser klip fra forestillinger og lægger op til fællessang på **Kulturstationen i Vanløse.**
- Torsdag d. 2.4. kl. 19-21 På **H.C. Andersens fødselsdag** overrækker formanden for Den Danske Sprogkreds priserne **Svanen** og **Ællingen** til henholdsvis **Jens Raahauge** og **Martin Kristiansen** på Kulturcentret Assistens. Inden arrangementet er der mulighed for at besøge H.C. Andersens gravsted.
- Fredag d. 17.4. Den Danske Sprogkreds' formand **Lise Bostrup** taler på festivalen **Ordkraft** i Aalborg.
- Onsdag og torsdag den 22-23.4. Sprogkredsen udstiller på stand 212 på **Skolemessen i Aarhus.**
- Torsdag d. 23.4. Kl. 20 Åbent medlemsmøde i Aarhus.
- Mandag d. 4.5. Kl. 19 I anledning af **75-året for Danmarks** befrielse diskuterer vi nazistisk sprogpolitik. **Lise Bostrup** introducerer den tysk-jødiske lingvist Victor Klemperers analyse, og **Knud Lindholm Lau** kritiserer nutidens sprog om religiøse og etniske minoriteter ud fra sin bog *Bare fordi at ...*
- Fredag d. 12.6. Den Danske Sprogkreds deltager i **Folkemødet på Bornholm.**
- Lørdag d. 18.7. Sprogkredsen deltager i festivalen **Ord på Nyord.**

Herudover afholdes løbende medlemsmøder og møder i Sprogkredsens arbejdsgrupper.

Medlemskab i Den Danske Sprogkreds koster 250 kr. pr. år og inkluderer 4 numre af *Sprogkræsen*, et eksemplar af Sprogkredsens øvrige udgivelser og gratis adgang til kredsens arrangementer. Et abonnement på **Sprogkræsen** koster 300 kr. pr. år.

Er dit modersmål okay? Sprogpolitik i Danmark og ude i verden, Sange om det danske sprog, Med ja-batten på. Idiomatiske vendinger i moderne dansk og Med ja-batten på. Idiomatiske udtryk på spil kan købes hos boghandlerne eller via Sprogkredsens hjemmeside.

Den Danske Sprogkreds

Herlufsholmvej 11, 2720 Vanløse, 38 74 36 00

www.DenDanskeSprogkreds.dk / Den Danske Sprogkreds – Facebook.